

Творчі завдання, вправи, анкети для формування національно-культурної ідентичності в учнів 5—7-х класів

Катерина ЖУРБА, кандидатка педагогічних наук, провідна наукова співробітниця лабораторії морального та етичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України

Виклики, перед якими стоїть наша країна, як-от відстоювання власної територіальної цілісності, становлення політичної нації, зростання ролі власної причетності й відповідальності за долю України, вимагають уваги до виховання молодого покоління та актуалізують формування в підлітків національно-культурної ідентичності.

Пропонуємо авторські розробки анкет, бесід, творчих завдань, які педагог може використати в роботі з дітьми під час виховних заходів.

ФЕНОМЕН ПОНЯТТЯ

Національно-культурна ідентичність підлітка виявляється в суб'єктивному переживанні належності до українського народу, нації, свідоме прийняття його моральних цінностей, що характеризується ототожненням і формуванням відповідної національної «Я-концепції», що виявляється у самоповазі, національній гідності, умінні користуватись правами й свободами, справедливості, відповідальності, любові до України та бажанні пов'язати свою долю з Україною.

З огляду на таке розуміння національно-культурної ідентичності, нами визначено компоненти, критерії та показники в оцінюванні рівнів сформованості національно-культурної ідентичності а також методики, які сприятимуть формуванню цього феномену в сучасних підлітків (див. таблицю 1 на с. 15—17).

КОМПОНЕНТИ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Феномен «національно-культурна ідентичність» є складним і багаторівневим утворенням, структуру якого можна представити у вигляді компонентів:

- когнітивний компонент (до змісту цього компонента належать уявлення індивіда про феномен);
- емоційно-оцінний компонент (включає емоційні прояви);
- діяльнісний компонент (визначає поведінку індивіда).

Когнітивний компонент визначає усвідомлення ролі України й українців у світі, національну гордість і ціннісне ставлення до Батьківщини, рідної мови, розуміння особистістю своєї належності до українського народу, причетності до долі України та української національної культури, повагу до державних атрибутів і традицій українського народу, знання моральних цінностей українського народу (свобода, любов, гідність, справедливість і відповідальність), свого родоводу, визнання ролі батьків у своєму житті, віра в майбутнє України.

Емоційно-ціннісний компонент: прояви любові до родини, рідного краю, Батьківщини, інтересу до історії та культурно-духовної спадщини українського народу, його традицій, звичаїв і моралі, повага до людей, які проживають і працюють в Україні, ідентифікація себе з українським народом і робота над собою, бажання долучитися до моральних цінностей україн-

ського народу (свобода, любов, справедливість, відповідальність, гідність), а також відображає основні мотиви патріотизму в молодших підлітків (гуманістичні, егоїстичні, конформістські), які впливають на вибір стратегії поведінки, її саморегуляції, усвідомлення себе громадянином і патріотом України.

Діяльнісний компонент визначає поведінку індивіда та дієву любов до рідного краю, використання української мови, повагу та толерантне ставлення до звичаїв, культури, традицій різних народів, що населяють Україну та визнання їхніх заслуг у розбудові України, прояви готовності відстоювати інтереси України та протистояти антиукраїнській ідеології, зневажливому ставленню до національної української культури, сепаратистським настроям, активна участь у суспільно громадській і добродійній діяльності, відстоювання своїх прав, активна громадянська позиція.

ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНІВ

Зважаючи на особливості молодшого підліткового віку, ми передбачаємо такі ймовірні рівні сформованості національно-культурної ідентичності: високий, середній і низький.

Молодші підлітки з **високим рівнем** сформованості національно-культурної ідентичності мають добрі знання про історію та національну культуру України, сучасні політичні й державні процеси, уміють їх аналізувати та оцінювати їхню роль у житті країни й окремої людини.

Мають уявлення про народні звичаї, традиції й обряди, люблять українську мову, шанують символи України. У своїй поведінці орієнтуються на цінності любові, свободи, справедливості, гідності й відповідальності. Діти цієї групи усвідомлюють свою належність до українського народу, мають добре розвинені почуття національної гордості, любові до Батьківщини. Діти цієї групи добре знають свої права й обов'язки та вміють їх відстоювати.

Школярі беруть активну участь у житті класу, школи, у прийнятті рішень відповідно до моральних критеріїв, виконують доручення.

Для молодших підлітків із **середнім рівнем** сформованості національно-культурної ідентичності характерним є добрий розвиток моральних якостей, почуття справедливості, гідності, любові, свободи щодо себе та вибіркове ставлення до інших.

Національно-культурна ідентичність визначається ставленням оточення, впливом власної самооцінки та самосприйняття й коливається в межах від хизування, зверхності до почуття невдоволення своєю етнічною належністю. Такі діти потребують спонукання й заохочення в постійному послуговуванні українською мовою, вивченні української історії, народних традицій, звичаїв та обрядів.

Слід акцентувати на ситуативних і конформістських мотивах, які переважають у поведінці дітей, висловлювання часом діаметрально протилежних суджень. Також учні цієї групи виявляють відповідальність, якщо є контроль із боку дорослих, не завжди дотримуються слова, не готові протистояти приниженню власної чи національної гідності.

Формуємо освіту

Молодші підлітки з **низьким рівнем** мають обмежені або не завжди правильні знання про історію України, її національну культуру, моральні цінності. Послугуються українською мовою лише в школі, свідомо ігноруючи її в побуті та в спілкуванні з однолітками. У майбутньому не виявляють інтересу до життя в Україні, байдужі до подій, що відбуваються в державі.

Розмитість і несформованість національно-культурної ідентичності є причиною національної меншовартісності та захоплення іншими культурами, прагнення ідентифікувати себе з ними. Діти цієї групи легко зазнають впливу ворожих ЗМІ, що спричинює посла-

блення, а то й зміну національно-культурної ідентифікації, спотвореного розуміння моральних цінностей.

Слабкий інтерес до національної культури, нерозвинені навички самокерівництва, високий рівень звинувачень інших і життєва пасивність визначають схильність приписувати відповідальність за власні невдачі іншим, без намагання щось змінити в собі, а також характеризують високу конфліктність у стосунках із дітьми інших національностей.

Моральні рішення приймають спонтанно або за підказкою інших. Не здатні самостійно вирішувати власні проблеми. Виявляють байдужість або пасивність у житті класу та школи.

ЗАВДАННЯ, ВПРАВИ, ОПИТУВАЛЬНИКИ

Опитувальник «Яка моя національно-культурна ідентичність?» (Додаток 1 на с. 18)

Мозковий штурм «Демократія»

1. Визначення терміна «демократія» кожним учнем

2. Визначення демократичних цінностей (діти складають список демократичних цінностей)

- Людина — найвища цінність суспільства
- Право людини на життя
- Право людини на власний вибір
- Право людини брати участь у керуванні державою
- Право людини на власний розвиток
- Право людини на обирати та бути обраною
- Утвердження прав і свобод людини
- Рівність усіх людей перед законом
- Свобода слова
- Свобода віросповідання

3. Демократія в школі

Питання до учнів для обговорення:

— Чи добре ви ознайомлені із системою управління:

а) державою;

б) містом;

в) школою.

— Чи маєте досвід участі в учнівському самоврядуванні?

— Чи є ваше учнівське самоврядування дієвим?

— Чи берете Ви участь у вирішенні проблем класу, школи через голосування?

— Чи прислухаються до вашої думки:

а) однолітки;

б) класний керівник;

в) учителі.

Творче завдання «Правильні твердження»

Підкресліть твердження, які, на Ваш погляд, є правильними. Поясніть свій вибір. Чому Ви так вважаєте?

— Батьківщина лише одна.

— Людина має обов'язок перед нацією й народом, але держава не має жодних зобов'язань перед народом.

— Держава повинна забезпечити права й свободу кожній людині.

— Закон потрібен для того, щоб регулювати стосунки між людьми.

з кожним номером!

- Кожна людина може діяти, як хоче.
- Стався до інших так, як тобі хотілося, аби ставилися до тебе.
- Люди повинні допомагати й піклуватись одне про одного, не чекаючи на допомогу від держави.
- Любов до України починається з рідної домівки.
- Люди повинні поважати права інших.
- Якщо мені чогось хочеться, я не думаю про те, чи законні мої дії.
- Я беру все, що мені подобається.
- Я не прощаю кривди та знайду момент, щоби помститися.
- Усі обманюють — не варто цим перейматися.

Творче завдання «Неземна цивілізація»

Уявіть, що Вам вдалось встановити контакт із неземною цивілізацією й до Вас в гості прилітає інопланетянин. Ви повинні розповісти йому про Україну, про свій рідний край.

Творче завдання «Вибери правильне твердження»

Виберіть твердження, які вважаєте правильним, поясніть свій вибір

- Свобода — це коли можна все.
- Свобода не знає жодних обмежень.
- Свобода передбачає повагу прав і потреб інших людей.
- Свобода є усвідомленою відповідальністю.
- Людина на може бути вільною, бо весь час від когось залежить.
- Усе, що робить людина, визначено Богом.
- Свобода для людини — важкий тягар.
- Свобода є необхідною умовою повноцінного життя людини.
- Свобода й відповідальність — несумісні.

Ситуація «Міжнародний фестиваль»

1. На дитячому фестивалі діти з різних країн намагались якнайкраще представити свою країну. Вони співали, танцювали, розповідали вірші. Як Ви думаєте, яким чином було б найкраще представити Україну?

2. Якимось у таборі відпочинку ввечері діти розповідали про міста й села, звідки вони приїхали. Нарешті дійшла черга й до Вас. Про що б Ви розповіли?

3. Спілкуючись між собою, діти виявляли захоплення країнами, з яких вони приїхали. Але таке захоплення згодом перейшло в бажання критикувати інші країни. Що Ви б порадили дітям?

4. Вас звинуватили в тому, що всі українці скупі, занадто хазяйновиті, люблять добре попоїсти, індивідуалісти. Яким чином Ви спробуєте спростувати негативні стереотипи?

Творче завдання «Символи»

1. Назвіть рослинні символи України.
2. Придумайте символ для кожної області України. Створіть свою мапу України.
3. Складіть список 10 найвідоміших винаходів українців.

Вправа «П'ять сходинок»

Які п'ять сходинок потрібно пройти, щоб стати справжнім українцем? Поміркуйте й назвіть кожну сходинку. Розкажіть, що потрібно зробити, щоб цей шлях був успішним.

Вправа «Асоціації»

Якщо Ви чуєте слово «любов», то з чим воно найчастіше асоціюється? Поясніть свій вибір.

- турботою мами й батька;
- кінофільмом про кохання;
- вірою в Бога;
- боротьбою за Батьківщину;
- меншими сестричкою чи братиком;
- дівчиною/хлопцем;
- учителем;
- самим собою
- щось інше.

Вправа «Мій герой»

Дітям пропонується назвати історичну чи відому особистість, якою вони захоплюються, і відповісти на запитання.

1. Назви якості, які найвлучніше би характеризували названу особистість.
2. Які цінності є найважливішими для цієї людини?

Формуємо освіту

3. Яким чином ця людина досягла успіху? Що для цього вона робила?

4. Що ти б хотів учинити подібно до обраної тобою особистості?

5. Чи захоплюєшся ти цією особистістю? Чим саме?

Вправа «Найкраща характеристика»

Попросіть учнів записати 10 речей, які найкраще характеризують українців (цінності, переконання, предмети, учинки). Навпроти цінностей, які діти обирають для себе, необхідно поставити літеру А, навпроти тих, які вони поважають — літеру Б, навпроти тих, які активно втілюють у життя — В.

Запитання до виконаного завдання.

1. Чи є в переліку Ваших цінностей такі, які відповідають трьом критеріям (обираються вами, високо поцінуються та втілюються в життя)?

2. Чи важко було визначитись із тим, що Ви цінуєте?

Методика «Розуміння моральних цінностей»

Мета: виявлення рівня розуміння моральних цінностей молодшими підлітками.

Інструкція

Вам запропоновано три вправи, які стосуються моральних цінностей. Виконуючи їх, Ви маєте нагоду перевірити, чи правильно розумієте суть запропонованих понять.

Вправа 1. «Що це?»

Необхідно вибрати з-поміж запропонованих варіантів той, що найбільше розкриває значення поняття й вказати відповідну букву-позначку. (додаток 2 на с. 19).

Вправа 2. «Обери слово»

До запропонованого слова доберіть, будь ласка, з чотирьох запропонованих те, що найбільше відповідає за змістом, тобто слово-синонім, указавши відповідну букву-позначку. Вибрати можна лише одне слово (додаток 3 на с. 19).

Вправа 3 «Протилежне за значенням»

До поданого слова доберіть одне протилежне за смыслом. Укажіть, будь ласка, букву, котра позначає правильну, на Ваш погляд, відповідь (додаток 4 на с. 19).

Обробка результатів

Підрахуємо отримані бали. Нарахуйте собі по два бали за варіанти відповідей 1 — г, 2 — а, 3 — г, 4 — г, 5 — в у вправі «Що це?»; 1 — а, 2 — а, 3 — а, 4 — б, 5 — а у вправі «Обери слово» та 1 — б, 2 — г, 3 — б, 4 — г, 5 — а, б «Протилежне за значенням».

Інтерпретація

Якщо Ви отримали **25—30 балів**, то Ваші знання моральних цінностей на високому рівні. Ви правильно розумієте сутність основних моральних цінностей і можете вдало оперувати поняттями, пов'язаними з мораллю, моральністю. Хотілося б вірити, що Ваші знання втіляться в повсякденному житті.

16—24 балів. Ви інтуїтивно розумієте сутність моральних цінностей, черпаючи свої уявлення з реального життя: з того, що бачите по телевізору, чуєте від друзів, рідних. Але Вам варто для себе визначити, що означає бути добрим, справедливим, відповідальним, працелюбним.

15 балів і нижче. Ви навряд чи розумієте, що таке моральні цінності, але це не свідчить про вашу аморальність. Можливо, варто замислитися над тим, якою людиною Ви хочете бути, а не плисти за течією.

Коментар. 25—30 балів свідчать про високий рівень розуміння сутності моральних цінностей, 16—24 — про середній і 15 балів — про низький.

Методика «Національні стереотипи» (К. І. Чорна)

Мета: виявити рівень сформованості в школярів ціннісного ставлення до інших народів.

Інструкція

Вам запропоновано список представників різних національностей. Назвіть характерні, на Вашу думку, риси особистості та поведінки

з кожним номером!

типового представника кожної з національностей (обов'язково п'ять властивостей для кожного).

Текст методики

1. Американець...
2. Німець...
3. Росіянин...
4. Українець...
5. Грузин...
6. Типовий представник Вашої національності (назвіть, якої саме...).

Повідомте про себе: стать..., вік...; національність: батька..., матері..., моя...; місце народження... Місця проживання, років... (місто, область, країна) і зараз... (місто, область, країна).

Коментар. За характером відгуків про представників різних національностей можна робити висновки про сформованість ціннісного ставлення до інших народів. 5 груп толерантних характеристик свідчать про високий рівень сформованості цієї риси, 4 групи — про середній, нижче — про низький. Якщо в групі характеристик для кожного представника різних національностей наявний хоча б один нетолерантний відгук, то цю групу характеристик не можна зараховувати до толерантних загалом.

Метод незакінчених речень.

1. У моєму розумінні, Україна — це...
2. Усіх українців об'єднує ...
3. У моєму розумінні, обов'язок перед Батьківщиною — це...
4. Людина, яка любить свою Батьківщину, ніколи...
5. Держава повинна гарантувати кожній людині...
6. Я маю право...
7. Найбільше я люблю...
8. Справедливість — це...
9. Відповідальність...
10. Я хочу, щоб Україна...
11. Бути громадянином означає...
12. Україна на шляху до...
13. Свобода для українця...
14. Я вірю, що Україна...

Інтелектуальна гра «Я знаю п'ять...»

На дошці прикріплено п'ятикутні зірочки, на зворотному боці кожної написані завдання. Учень бере зірочку, читає завдання й одразу відповідає (без тривалого обдумування).

- Я знаю п'ять таких річок України...
- Я знаю п'ять таких міст України...
- Я знаю п'ять таких областей України...
- Я знаю п'ять таких українських поетів...
- Я знаю п'ять таких українських письменників...
- Я знаю п'ять таких українських музеїв...
- Я знаю п'ять таких українських спортсменів...
- Я знаю п'ять таких українських співаків...
- Я знаю п'ять таких українських народних ремесел...
- Я знаю п'ять таких українських народних інструментів...
- Я знаю п'ять таких українських композиторів...
- Я знаю п'ять таких країн, що межують з Україною...
- Я знаю п'ять таких українських учених...
- Я знаю п'ять таких українських страв...
- Я знаю п'ять таких танців, які поширені в Україні...
- Я знаю п'ять таких українських народних пісень...
- Я знаю п'ять таких українських народних казок...
- Я знаю п'ять таких українських прислів'їв і приказок...
- Я знаю п'ять таких українських гірських вершин...
- Я знаю п'ять таких птахів, які мешкають в Україні...
- Я знаю п'ять таких риб, які мешкають у водоймах України...
- Я знаю п'ять таких тварин, які живуть в лісах України...
- Я знаю п'ять таких дерев, які ростуть в українських садках...
- Я знаю п'ять таких речей, які притаманні козакам...
- Я знаю п'ять таких якостей, які характеризують українців...

Формуємо освіту

Теми для творів-роздумів

1. Я люблю Україну.
2. Доля України — шлях до незалежності.
3. Свобода та справедливість — найперші чесноти українців.
4. Ми відповідальні за долю України.

Теми проєктів

1. Боротьба за українську мову.
2. Слова, які ми забули.
3. Життя в Україні в сиву давнину.
4. Українські традиції й обряди та їх роль у світогляді українців.
5. Історичні місця й легенди України.
6. Наукові винаходи та відкриття українців.
7. Іноземці про українців й Україну.
8. Народи, які з давніх-давен проживали на теренах України.

Прочитайте вислови та розкрийте їх зміст

1. Хто мови своєї цурається, хай сам себе стидається. (*Олесь Гончар*).
2. Поки жива мова в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відірвати в народу спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків. (*Костянтин Ушинський*).
3. Чужу мову можна вивчити за шість років, а свою треба вчити все життя. (*Франсуа Вольтер*).
4. Ми б'ємось за те, чому нема ціни в усьому світі, — за Батьківщину. (*О. Довженко «Україна в огні»*).
5. Бути українцем — це значить бути постійно в стані доказування свого права на існування. (*Володимир Винниченко*).
6. Свою Україну любіть. Любіть її... Во время люте. В останню тяжкую минуту За неї Господа моліть. (*Т. Шевченко*).

Теми для дискусій

1. Що означає бути українцем?
2. Чи може бути Україна світовим лідером?
3. Любов до України — обов'язок чи поклик душі?

Тести online для діагностики (таблиця 2 на с. 18)**Вірші для обговорення**

Я — українець. Є у мене право на рідну мову та свою державу, на гордий прапор золотисто-синій, на щастя жити у такій країні.
Я — українець. Право знати маю про тих, кого героями вважаю, що людство рятували від руїни, — синів і дочок, гідних України.

Леся Вознюк

Запитання для обговорення:

- Що означає бути українцем?
- Де живуть українці, і які вони мають права?

Не питайте мене, що я бачив щодня на війні.
Я мовчатиму довго — так, мовби й нічого не бачив.

Тільки друзі загиблі турбують мене уві сні
Та ніяк не залишать. Я злий — я за ними не плачу...

Краще в мене спитай, скільки бачив від Господа див,

Ніж про обстріли «Градів», розруху й підірвані танки...

Я за ціле життя стільки заходів не проводив,
Скільки тут я зустрів дивовижних рожевих світанків.

Як багато зірок на Донбасі! Та чорт забирай,
Більше я не люблю роздивлятися небо прошите.

Якщо бачу я зірку, злітаючу за небокрай,
Тільки й хочу, що впасти та вуха руками закрити.

Я кидаю ножа. Я стріляю, що твій Робін Гуд.
Я люблю Батьківщину, дітей своїх, батька і мати...

Та боронь мене Боже зустріти ворожих паскуд...

Явтомився, мій Боже. Я більше не хочу вбивати.
Захисти їх від мене, від гніву мого за братів.
Поверни тій російській матусі здорового сина.
Я благаю, мій Боже! Я крові його не хотів... —
Тільки чого не зробиш за Волю і за Україну...

Олексій Розумов

з кожним номером!

Запитання для обговорення:

- Що пережив захисник, обороняючи Україну?
- Що найбільше він любить у своєму житті?
- Яких героїв України знаєш Ти?
- Заради чого на війну йдуть найкращі сини України?

Я — українець

Я — українець і пишаюсь цим!
За Батьківщину хто б це не гордився?
Бо ж тут, під небом ясно-голубим,
На білий світ колись я появився.
Плодюча й щедра вічно ця земля:
Лиснять, мов масло, тучні чорноземи...
Дає вона натхнення і життя,
Щоби творить сонати та поеми.
Вона ростила хлопців і дівчат,
Тепло й снагу давала своєчасно:
Злетіло ж стільки з неї соколят,
Щоб світ доповнить добрим та прекрасним.
Її топтали чоботом не раз,
Не раз стріляли в серце їй і в тім'я.
Та піднімалась з ран вона й щораз,
В борні своє відстоючи ім'я.
Рішучу твердість й міць на все життя
Вона завжди вкорінювала сину —
Обов'язку святого почуття
За тебе є в випробувань годину.
Болить моя поранена душа
За честь твою, за славу й негаразди:
Ведуть Україну знову до ярма
Її нові господарі та газди.
Вітчизна, мати, друзі і сім'я —
Не відаю святішого я здору!
Та вірю — зрине врода молода
З руїн та згарищ мужнього народу.
Хай в згоді всі духовній заживуть,
Хай зацвітуть оновлені катрани,
Хай перемоги в дар тобі несуть,
Як плід натхнень, майбутні Магелани!
В твою я долю вірю, як в свою.
Люблю тебе, як матір та кохану...

Мов перед совістю, Україною стою,
Найвищу й гідну віддаю їй шану.
Микола Стасюк

Запитання для обговорення:

- Чим ми, українці, можемо пишатися?
- Автор нагадує драматичні сторінки з історії України. Що саме ми маємо пам'ятати?
- Яким Ти бачиш майбутнє України?

Робота з віршами та висловами

Поясни молодшому братику чи сестричці зміст віршів та висловів:

1. Свою Україну любіть.

Любіть її... во врем'я люте,
В останню, тяжкую минуту
За неї Господа моліть!

Т. Шевченко

2. Європа мовчала

Коли Україна за право життя
З катами боролась, жила і вмирала,
І ждала, хотіла лише співчуття,
Європа мовчала.
Коли Україна в нерівній боротьбі
Вся сходила кров'ю і слізьми стікала
І дружної помочі ждала собі,
Європа мовчала.
Коли Україна в залізнім ярмі
Робила на пана і в ранах орала,
Коли ворушились і скелі німі,
Європа мовчала.
Коли Україна криваві жнива
Зібравши для ката, сама умирала
І з голоду навіть згубила слова,
Європа мовчала.
Коли Україна життя прокляла
І ціла могилою стала,
Як сльози котились і в демона зла,
Європа мовчала.

Олександр Олесь, 22.08.1931

**3. Нації вмирають не від інфаркту.
Спочатку їм відбирає мову.**

Ліна Костенко

Таблиця 1

ДЕТАЛІЗАЦІЯ ПРОЯВУ БАЗОВИХ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗА КРИТЕРІЯМИ

Критерії	Когнітивний	Емоційно-ціннісний	Діяльнісно-поведінковий	Діагностичні методики*
<p>Моральні цінності національно-культурної ідентичності</p> <p>Гідність</p>	<p>має уявлення про «Я-концепцію»;</p> <p>усвідомлює власну унікальність і значущість особистої гідності;</p> <p>об'єктивно оцінює себе; усвідомлює себе українцем, громадянином, патріотом</p>	<p>Показники</p> <p>виявляє інтерес до себе як особистості;</p> <p>переживає почуття задоволення від своїх досягнень;</p> <p>вимагає визнання своїх досягнень;</p> <p>об'єктивно оцінює власні дії, поведінку та порівнює її з поведінкою інших;</p> <p>з повагою ставиться до себе та до інших;</p> <p>виявляє інтерес до надбань національної культури;</p> <p>бажає розбудувати Україну як правову демократичну державу;</p> <p>відчуває власну цінність як представника української нації</p>	<p>володіє базовими навичками самопізнання, самооцінки; здійснює самоконтроль і самокерівництво;</p> <p>уміє відстоювати власну гідність, адекватно реагує на критику, протистоїть приниженню;</p> <p>уміє презентувати себе як українця;</p> <p>визначає життєві пріоритети, має близькі й далекі цілі;</p> <p>має програму самовдосконалення;</p> <p>поважає права інших людей; виявляє активну життєву позицію;</p> <p>протистоїть зневажливому ставленню до представників українського народу, держави, символів України, її культури;</p> <p>бере активну участь у житті школи, міста/села</p>	<p>Опитувальник для вчителів, анкета «На якому місці», анкета «Україна й українці», опитувальник «Яка моя національно-культурна ідентичність?», розв'язання проблемних ситуацій, вправа «П'ять сходинок», вправа «Мій герой», вправа «Найкраща характеристика», методика розуміння моральних цінностей, метод незакінчених речень, обговорення художніх творів, робота з картками, робота з висловами, тести online</p>

з кожним номером!

Продовження

Критерії	Когнітивний	Емоційно-ціннісний	Діяльнісно-поведінковий	Діагностичні методики*
Свобода	усвідомлює власне існування; усвідомлює свободу в прийнятті рішень, виборі цілей і способів їх досягнення і в діяльності, і в стосунках; знає свої права й обов'язки; визнає права та свободи інших людей; знає закони України та Конвенції ООН про права дитини	має почуття рівності, власної значущості; прагне вільно висловлювати свої думки; відчуває правильність морального вибору своїх дій і поведінки	уміє відстоювати свої права; відстоює свободу думки; бере участь в органах самоврядування класу, школи; уміє робити правильний моральний вибір у різних життєвих ситуаціях	Опитувальник для вчителів, анкета для батьків учнів 5–7-х класів, анкета «На якому місці», анкета «Український вибір», анкета «Свобода», творче завдання «Правильні твердження», творче завдання «Вибери твердження», вправа «П'ять сходинок», методика розуміння моральних цінностей, метод незакінчених речень, робота з віршами та висловами, тести online
Відповідальність	усвідомлює сутність понять «обов'язок», «відповідальність»; знає права й обов'язки учнів; уміє контролювати взяті на себе добровільно зобов'язання	прагне сумлінно виконати покладені на себе зобов'язання; отримує задоволення від своєї праці; переживає почуття сорому за невиконані обов'язки чи аморальні вчинки	знає та володіє навичками самоорганізації та самодисципліни; пунктуальний; здатний до подолання власної інертності, ліні, страху, невпевненості в собі; уміє дотримуватися даного слова; виконує взяті на себе зобов'язання й обіцянки; володіє навичками самоконтролю; уміє узгоджувати свободу й відповідальність	Опитувальник для вчителів, анкета для батьків учнів 5–7-х класів, анкета «На якому місці», анкета «Україна й українці», анкета «Український вибір», опитувальник «Яка моя національно-культурна ідентичність?», розв'язання проблемних ситуацій, вправа «П'ять сходинок», методика розуміння моральних цінностей, метод незакінчених речень, робота з віршами та висловами, тести online
Любов	усвідомлює значення любові й дружби у своєму житті, а також любові до близьких, до рідної домівки, до української мови, національної культури, України; усвідомлює себе суб'єктом і творцем власного життя;	відчуває любов до батьків, рідних, до України; цікавиться українською культурою, історією, мовою; виявляє бажання встановити дружні стосунки з однолітками; дослуховується до внутрішнього голосу;	уміє дружити й приязелювати; виявляє любов як турботу про рідних і близьких; бере участь у патріотичних заходах; здійснює моральні вчинки не заради похвали, винагороди, а заради інших	Опитувальник для вчителів, анкета «На якому місці», анкета «Україна й українці», опитувальник «Яка моя національно-культурна ідентичність?», творче завдання «Правильні твердження», вправа «П'ять сходинок», вправа «Асоціації»,

Формуємо освіту

Закінчення

Критерії	Когнітивний	Емоційно-ціннісний	Діяльнісно-поведінковий	Діагностичні методики*
	усвідомлює цінність любові для себе, для рідних, для України	виявляє внутрішню потребу діяти заради інших людей; позитивно сприймає самого себе		методика розуміння моральних цінностей, метод незакінчених речень, робота з віршами та висловами, тести online
Справедливість	розуміє значення справедливості в житті; розуміє об'єктивність вимог до себе та до інших	переживає несправедливість у ставленні до себе та до інших; прагне не порушувати права інших; виявляє самокритичність щодо себе; виявляє відкритість до діалогу, потребу в партнерських стосунках з оточенням; покладається на власний досвід, на себе	протистоїть проявам несправедливості; сприймає критику, якщо вона об'єктивна; допомагає й захищає молодших; не використовує інших як засіб; визнає заслуги всіх етносів і народів щодо захисту та розбудови України; виявляє толерантність; будує стосунки з іншими на засадах рівноправності; завжди говорить правду; намагається бути правдивим перед собою, цінує власне сумління; якісно виконує доручену справу; вміє прощати та вибачатися, не чекаючи винагород, виявляє єдність емоційного та розумового контролю над своїми діями, самокритичність і самовимогливість	Опитувальник для вчителів, анкета для вчителів зі справедливості за І. Д. Бехом, анкета «На якому місці», анкета «Україна й українці», анкета «Український вибір», мозковий штурм «Демократія», розв'язання проблемних ситуацій, вправа «П'ять сходинок», методика розуміння моральних цінностей, метод незакінчених речень, робота з віршами та висловами, тести online.

*(анкети для батьків та педагогів див. «Шкільний світ» №8 (784). 2018)

з кожним номером!

Таблиця 2

Тести online для діагностики

«З якого регіону вишиванка?» 	«Як добре ви знаєте Україну?» 	«Як добре ви знаєте українську мову?»
«Як добре Ви знаєте Київ?» 	«Що ви знаєте про столицю України?» 	«Як добре ви знаєте українські традиції та звичаї?»
«Що ви знаєте про національний одяг?» 	«Як добре ви знаєте маленькі міста України?» 	«Яке майбутнє ви хотіли б для України?»

Додаток 1

Дорогий Друже! Запрошуємо Вас взяти участь в анкетуванні. Думаємо, що Вас також цікавлять ці запитання. Сподіваємося отримати щиру й відверту відповідь. Ваша думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!

№	Запитання	Так	Швидше так	І так, і ні	Швидше ні	Ні
1	Я люблю свій народ, але й цікавлюся життям інших народів					
2	Я хотів би мати іншу національність і жити в іншій країні					
3	Права нації важливіші, ніж права окремої людини					
4	Спілкування з іншими етносами й народами, зазвичай, призводить до непорозумінь					
5	Я байдужий до долі свого народу чи нації					
6	Я із задоволенням спілкуюся з представниками різних націй та етносів					
7	Я вважаю, що мій народ більш талановитий та обдарований, аніж інші					
8	Я ніколи не задумувався про роль українського народу у світі					
9	Я завжди спілкуюся українською мовою					
10	Мене не цікавить українська культура й історія					
11	Україна повинна бути тільки для українців					
12	Я соромлюся бути українцем					
13	Людина є найвищою цінністю нації					
14	Усі народи й етноси, що мешкають в Україні, складають український народ					
15	Я розмовляю українською мовою тільки в школі					

Формуємо освіту

Додаток 2

1. Гідна людина — це та, яка...

- А** вирізняється високими моральними якостями
- Б** чуйно ставиться до всього живого
- В** шаноблива та ввічлива до людей
- Г** поважає себе та інших

2. Справедливість — це...

- А** об'єктивне, неупереджене ставлення до себе та інших людей, пов'язане з поняттям невід'ємних прав людини
- Б** сукупність вищих моральних принципів, якими людина керується у своїй громадській і особистій поведінці
- В** сумлінне ставлення до своїх обов'язків
- Г** дотримання норм, правил, канонів поведінки

3. Відповідальність — це...

- А** постійність у своїх поглядах і почуттях
- Б** сукупність рис, що характеризують позитивні якості, честь, гідність

- В** усвідомлення людиною своєї громадської ваги
- Г** усвідомлений обов'язок відповідати перед своїм сумлінням і суспільством за кожний свій вчинок, дію, слово

4. Любов — це...

- А** жалість, прагнення підтримати, взяти на себе піклування про об'єкт
- Б** довіра та партнерські стосунки
- В** співчуття, емпатія, бажання допомогти
- Г** почуття властиве людині, глибока прив'язаність, почуття глибокої симпатії

5. Свобода — це...

- А** абсолютна неконтрольованість
- Б** можливість обирати тільки з наданих варіантів
- В** відсутність примусу, ситуація, у якій ми можемо вільно вибирати з-поміж усіх можливих варіантів рішень
- Г** можливість вибирати відповідно до своїх бажань, інтересів і цілей

Додаток 3

1. Відповідальність і...

- А** обов'язок
- Б** совість
- В** чесність
- Г** гордість

2. Свобода і...

- А** відповідальність
- Б** цілеспрямованість
- В** активність
- Г** сила

3. Любов і...

- А** довіра
- Б** милосердя
- В** хоробрість
- Г** скромність

4. Справедливість і...

- А** чесність
- Б** неупередженість
- В** тактовність
- Г** вірність

5. Гідність і...

- А** честь
- Б** відзнака
- В** самоповага
- Г** любов

Додаток 4

1. Любити — ...

- А** сердитися
- Б** ненавидіти
- В** ігнорувати
- Г** радіти

2. Бути гідним — ...

- А** розумним
- Б** жалюгідним
- В** лінивим
- Г** ницим

3. Відповідальний — ...

- А** забудькуватий
- Б** безвідповідальний
- В** нечесний
- Г** дворушний

4. Справедливий — ...

- А** немилосердний
- Б** невірний
- В** жорстокий
- Г** несправедливий

5. Свобода — ...

- А** неволя
- Б** свавілля
- В** довкілля
- Г** рабство

з кожним номером!